

Hoe meer de leraar onderwijst, des te minder leert de leerling

Het begrip zelfstandigheid bij Helen Parkhurst

René Berends
Versie 1, juli 2008

Inleiding

Van der Ploeg (2007) geeft aan dat autonomie of zelfverantwoordelijkheid een van de drie filosofische principes van de onderwijspedagogiek van Helen Parkhurst is: 'Centrale stelling van Parkhurst is dat de leerling op school de gelegenheid moet hebben om zichzelf te ontwikkelen en te vormen. Hij moet de ruimte krijgen om zijn eigen leren ter hand te nemen. Het leerplan dient begrepen en ingericht te worden als samenstel van leerlingwerkzaamheden, werkzaamheden die de leerling op eigen wijze kan organiseren en op eigen manier en tempo kan uitvoeren. Hoe zelfverantwoordelijker het kind handelt, hoe meer het leert en hoe beter het wordt als mens. Zelfverantwoordelijkheid faciliteert en optimaliseert zowel culturele en cognitieve als morele en sociale ontwikkeling en vorming.'

Zelfverantwoordelijkheid geldt bij Parkhurst als basaal antropologisch principe. Ze benoemt het nergens uitdrukkelijk zo, maar het komt onmiskenbaar naar voren uit haar redeneringen: leerlingen zijn, net als mensen in het algemeen, op hun best als ze zelfverantwoordelijk zijn. Het is op school hierom het beste dat die zelfverantwoordelijkheid de kinderen gegund wordt. Vandaar het cruciale belang van kinderlijke vrijheid: 'freedom' en 'liberating the pupil'. Vrijheid is voorwaarde voor zelfverantwoordelijkheid. Vrijheid betekent in de daltonplanonderwijspedagogiek niets meer, maar ook niets minder dan dat de leerlingen de gelegenheid geboden wordt, dus de ruimte gegeven wordt, om het voorgeschreven en nodige werk zelf te plannen en te verrichten en zodoende zelf te leren.'

Opleiden tot mensen zonder vrees

Parkhurst wilde de opvoeding in samenhang brengen met de eisen die de maatschappij vraagt.

In de ogen van H. Parkhurst heeft de wereld 'mensen zonder vrees' nodig. Dat zijn mensen, die zelfverzekerd en vol zelfvertrouwen zijn en met vooruitziende blik plannen kunnen ontwerpen en hun zaakjes kennen.

Leerlingen moeten leren ijverig, oprecht, onbevangen en zelfstandig te zijn en een morele weerstand ontwikkelen. Zelfontwikkeling en maximale doelmatigheid in lichaam en geest moeten nagestreefd worden als beeld naar de volwassenheid.

Parkhurst zegt dat we het onderwijs zo moeten inrichten dat wij niet het werk voor de kinderen doen maar het mogelijk maken dat de kinderen hun eigen werk te doen.

Het leven heeft ze nodig, de wereld heeft ze nodig, omdat we er nooit genoeg van zullen hebben. Ze zijn zo zeldzaam -die mannen en vrouwen met een vooruitziende

blik en die plannen kunnen ontwerpen, die hun zaakjes kennen! (Parkhurst, EDP, hoofdstuk 1).

Parkhurst zoekt een vorm om te individualiseren en te differentiëren, waarbij kinderen in vrijheid zelfstandig te werk kunnen gaan. Zij zegt: ‘laten we liever aan een school denken als aan een sociologisch laboratorium waar de leerlingen zelf experimenten uitvoeren en niet slachtoffer zijn van een ingewikkeld en vastgelopen systeem, aan een ontwikkeling waarvan zij part nog deel hebben.’ Citaat Parkhurst: ‘Hoe meer de leerkracht de leerling vol propt met kennis, hoe minder hij geneigd zal zijn die kennis op te pakken door eigen inspanning. Hoe meer de leerkracht onderwijst, des te minder leert de leerling’.

Ze zet de banken in tafelgroepen, waar de leerlingen zelfstandig aan verschillende taken werken. Voor jongere kinderen zijn er weektaken, voor de oudere maandtaken met twintig werkeenheden per vak en per maand. Daarbij doorbreekt ze de voorgeschreven lesstof, het lesrooster en het systeem van klassikaal onderwijs. Want het lesrooster vond zijn oorsprong in de veronderstelling dat de onderwijzer moet voorschrijven wat zijn leerling hebben te doen gedurende elk uur van hun schooltijd en het klassikale stelsel in het geloof dat hij de verschillende wijze en tempo van ontwikkeling die de ene geest van de andere onderscheiden wel kan negeren en vijftientig geesten (of honderd-) behandelen alsof ze een geheel waren.

Net zoals kinderen vrijheid en verantwoordelijkheid leren hanteren door ze dat te geven, zo leren kinderen ook zelfstandigheid door ze ruimte te geven zelfstandig dingen uit te voeren.

Parkhurst benoemt dat een kind actief en ontdekkend bezig wil zijn. Het leerplezier verdwijnt als het uren lang moet luisteren. Zelfstandigheid betekent zelfwerkzaamheid en dit leidt vaak tot een betere begripsvorming bij de leerling. Omdat een kind actiever is op school wordt de beschikbare leertijd effectiever en efficiënter gebruikt. De verantwoordelijkheid is de beperking van de zelfstandigheid. Kinderen wordt geleerd zelfstandig en onder eigen verantwoordelijkheid problemen op te lossen en beslissingen te nemen.

Parkhurst benoemde dat haar plan of haar manier van werken niet alleen een verandering van het leerplan of de methode betekent, maar een verandering is van het totale leven. Ze uit in het begin van haar boek EDP kritiek op het onderwijs uit die tijd. Onderwijs daagt kinderen onvoldoende uit en laat hen geen ervaringen opdoen die nodig zijn in het latere leven. Leraren moeten volgens Parkhurst nadenken over ‘welk soort mensen’ we in de maatschappij nodig hebben, zodat we daar in het onderwijs aan kunnen werken.

De rol van de leerkracht

Didactiek als de kunst van het onderwijzen. Helen Parkhurst gaf daar een heel eigen draai aan. Doordat zij als jonge, onervaren leerkracht meteen voor de leeuwen werd geworpen moest zij haar eigen methode zien te vinden om een grote groep kinderen van verschillende leeftijden allemaal aan het werk te houden zonder dat verveling

optrad. Daar zij in haar eentje niet alle kinderen tegelijk kon bezighouden, werd er een groot beroep gedaan op de zelfstandigheid van de leerlingen.

De leerkrachten begeleiden leerlingen tot zelfverantwoordelijke zelfbewuste personen die vertrouwen uitstralen. Hij stimuleert de kinderen om problemen zelf op te lossen, werk te plannen en het zelf te beoordelen. Emerson (geciteerd door Parkhurst in EDP) zegt hierover dat ‘het geheim van het onderwijs ligt in het respecteren van de leerling maar ook in het respect voor jezelf. Alleen het kind zelf heeft de sleutel tot zijn geheim. Door zich met hem te bemoeien en te dwarsbomen en teveel te regelen wordt het kind gehinderd en van zijn weg afgeleid. Het instrument dat bespeeld moet worden is het kind. Het leerplan en de taak is slechts het middel dat tot ontwikkeling aanzet en geen doel.’

Doordat kinderen in de school verantwoordelijkheid leren dragen leren ze wat verantwoordelijkheid is. Als de leerkracht de leerling vol propt met kennis, zal hij door eigen inspanning deze kennis minder goed oppakken. Hoe meer de leerkracht onderwijst, des te minder leert de leerling. Kinderen leren vrijheid en verantwoordelijkheid hanteren door ze dat te geven. Ze kunnen ook zelfstandigheid leren door ze de ruimte te geven om zelfstandig dingen uit te voeren. In de taak krijgen bevordering van vrijheid, zelfwerkzaamheid en onderlinge samenwerking vorm. Vrijheid en plicht moeten aan iets beleefd worden, dit was voor Parkhurst de taak. De opdracht die de leerling wordt gegeven is, dat hij verplicht wordt tot werken, maar hem vrijlaat in de aanpak en de wijze van verwerken.

Dit vergt ook van de leerkracht een andere manier van werken en een omschakeling in de manier van lesgeven. Elk onderwijs is slecht dat leidt tot de vorming van gewoonten die leiden tot luiheid, slordigheid en mislukking in plaats van ijver, doorzetten en succes. De blik van leraren moet verruimd worden, leraren willen een opvallende rol spelen bij de geestelijke vorming van hun leerlingen, maar de rol van leraar is beperkt.

‘Op het moment dat de mannen en vrouwen volgens het oude systeem werken, (...) raken hun geesten vastgeroest, net als het systeem zelf’. (Parkhurst, 1922, p. 14).

In ‘EDP formuleert Parkhurst haar ideeën onder andere op het gebied van zelfstandigheid. ‘De leerkracht heeft hierin een begeleidende rol. Hij stimuleert de kinderen om problemen zelf op te lossen, werk zelf te plannen en het zelf te beoordelen’.

Organisatie

Om zelfstandig werken te ontwikkelen is structuur nodig. In de organisatie is een goede doorgaande lijn belangrijk, dit is pas mogelijk als op leerkracht- en leerlingniveau is vastgesteld hoe de ontwikkeling van zelfstandig werken is opgebouwd. Voor het ontwikkelen van zelfstandigheid is de specifieke houding van de leerkracht een vereiste, hij moet een stap terugdoen, namelijk van leider naar begeleider. De rol die hij inneemt is die van coach, hij is wel helper bij het proces, maar doet een stapje terug tijdens het zelfstandig werken. Niet iedere leerkracht gaat dit van nature af, sommige blijven het proces beïnvloeden, willen kunnen ingrijpen en de leiding in handen houden. Kinderen hebben behoefte en drang om dingen zelf te

doen, ze willen zelf beslissingen nemen en als de leerkracht al te veel ingrijpt in die natuurlijke behoefte tot autonomie, raken ze gedemotiveerd.

Discipline

Helen Parkhurst zei over het straffen van leerlingen: ‘Als we streven naar discipline, is het gebruik van straf slechts gerechtvaardigd als middel om in het kind een besef wakker te roepen van wat het eigenlijk doet en het eraan te herinneren, dat het voor eigen bestwil moet leren zelfbeheersing te tonen en zijn instincten te beteugelen’. ‘Onze correctie moet steeds aanleiding voor het kind zijn over zijn eigen problemen na te denken’. ‘Straf is zinloos, tenzij een verandering in houding wordt bewerkstelligd, want slechts dan kan men zeggen, dat een kind discipline kent (Helen Parkhurst, 1951).’

Zelfstandigheid leren

Kinderen leren vrijheid door ze vrijheid te geven. Kinderen leren verantwoordelijkheid doordat ze in de school verantwoordelijkheid leren dragen. Net zoals kinderen vrijheid en verantwoordelijkheid leren hanteren door ze dat te geven, zo leren ze ook zelfstandigheid doordat ze de ruimte krijgen zelfstandig dingen uit te voeren.

Bevordering van vrijheid, zelfstandigheid en onderlinge samenwerking krijgen vorm in de taak.

‘Bij het Dalton Laboratory Plan leggen we hem het probleem eerlijk voor en geven de norm aan waaraan hij moet voldoen. Daarna mag hij het probleem aanpakken in zijn eigen tempo en op de wijze waarvan hij denkt dat die bij hem past. (Parkhurst, EDP, hoofdstuk 2).’

Parkhurst vraagt de kinderen zelf te kiezen uit de aangeboden leerstof en om een eigen leerprogramma te maken. Daarbij mogen de kinderen aan de leerkracht, maar ook aan elkaar hulp vragen. De oudere leerlingen worden ingezet als monitoren voor de jongeren.

Helen Parkhurst heeft geen ‘receptenboek’ geschreven over hoe daltononderwijs gegeven dient te worden. Naar haar idee is de kwaliteit van daltononderwijs in eerste instantie afhankelijk van de kwaliteit van de individuele leerkracht en van het team van leerkrachten als geheel. Het is haar bedoeling dat de leerkrachten zelf de pedagogische en didactische ideeën van het daltononderwijs uitwerken. De door haar gegeven aanwijzingen en tips kunnen door iedere leerkracht en op iedere school op eigen wijze uitgewerkt en geïntegreerd worden in de eigen schoolsituatie.

Parkhurst zegt hier genoeg, de kwaliteit van de leerkracht en zijn didactische en pedagogische ideeën geven aan hoe kinderen zelfstandigheid leren. Kinderen moeten bijvoorbeeld gestimuleerd worden om zelf hun problemen op te lossen. Hier is geen praktische oplossing voor te vinden maar heeft alles te maken met de pedagogische en didactische vaardigheden van de leerkracht. ‘Zelfstandigheid wordt geleerd door ze zelfstandigheid te geven’. Het geven van zelfstandigheid heeft alles te maken met vertrouwen, vertrouwen dat de leerling de zelfstandigheid aan kan. Dat de leerling de verantwoordelijk aan kan.

Literatuur

- Droste, J., Boogert, K en Cinop (2003). Zelfstandig leren leren, nieuwe rollen van docent en leerling. Den Bosch
- Langeveld, M.J. (1969). Beknopte theoretische pedagogiek. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Parkhurst, H. (1922). Education on the daltonplan. Londen: Bell & Sonn, Ltd.
- Parkhurst, H. (1951). Exploring the Child's world. New York: Appleton
- Ploeg, Dr. Piet van der (2007). Een reconstructie van de daltonpedagogiek. Deventer: www.daltonplan.nl.
- Röhner, R., Wenke, H. (1999). Leve de school. Arko Uitgeverij.
- Simons, P.R.J., Zuylen, J.G.G. van (1995). De Didactiek van Leren Leren, in: Studiehuis Reeks. Tilburg: Mesoconsult.
- Veen, Tjipke van der en Jos van der Wal (1997). Van leertheorie naar onderwijspraktijk. Groningen: Wolters Noordhoff
- Wenke, Hans en Röhner, Roel (1999). Leve de school. Deventer: Arko
- Wolthuis, H., Sanders, L., Wisselink, G. en Berends, R. (2005) Een aanzet voor een instrument voor ontwikkelingslijnen binnen Daltononderwijs In: JSW.